

**ЄВРОПА
БЕЗ БАР'ЄРІВ**
громадська організація

ІНТЕГРОВАНЕ УПРАВЛІННЯ КОРДОНАМИ

огляд медіа-простору

вересень 2023

Проект «Підтримка ЄС у зміцненні інтегрованого управління кордонами в Україні-Стойкість (EU4IBM-Стойкість)» фінансується Європейським Союзом та впроваджується Міжнародним центром розвитку міграційної політики (ICMPD).

<https://ibm.in.ua/>

Зміст

Резюме	4
Рух осіб.....	5
Рух товарів	5
Нові ініціативи	6
Е-Черга	6
АЕО	7
NCTS	7
Матеріальна та технічна допомога.....	7
Міжнародна та міжвідомча співпраця	8
Інфраструктура	9
Новини регіонів	11
Публікації та аналітика	12

Резюме

Рух осіб і товарів через західний кордон України залишається інтенсивним, однак **кількість перетинів кордону знизилася** порівняно з літніми місяцями.

На західному кордоні успішно функціонують механізми електронної черги, міжнародного транзиту NCTS, українські підприємства продовжують отримувати митні спрощення та статус авторизованого економічного оператора. Україна готується до **застосування фази 5 NCTS**, Державна митна служба проводить роз'яснювальну роботу для українського бізнесу.

Проблемною ділянкою продовжує залишатися окрема **черга для товарів 1-24 групи** в трьох ПП на польсько-українському кордоні.

Україна заявляє про амбітні плани **реконструкції та розбудови інфраструктури** на західному кордоні, які включають 15 пунктів пропуску на кордоні з Молдовою, 2 пункти пропуску з Польщею і 1 пункт пропуску з Румунією. Для цього залучається фінансування з боку міжнародних партнерів. Зокрема, Україна вперше отримає право самостійно подавати заявки в рамках програми Connecting Europe Facility – фактично на правах, рівних з правами членів ЄС.

Проблемним залишається питання **передачі пунктів пропуску з управління Державної митної служби до компетенції Держагентства відновлення**.

Рух осіб

У вересні почалося **зниження кількості перетинів кордону**. Якщо влітку кордон перетинали в середньому 120 тисяч осіб на добу у будні і до 140 тисяч – у вихідні, на початку вересня вперше за довгий час було зафіксовано менше 100 тисяч перетинів за добу¹.

Загалом з 24 лютого 2022 року кордон перетнули понад 55 млн осіб, з яких 29 млн – на виїзд з України, а також понад 77 тис. транспортних засобів з гуманітарними вантажами². В середньому це більш як 135 транспортних засобів за добу.

Тривають російські **атаки на українську інфраструктуру**, у тому числі прикордонну. Поромний пункт пропуску Орлівка-Ісакча на українсько-румунському кордоні у вересні на півдоби вимушено припиняв роботу через російський обстріл інфраструктури ПП³.

Державна прикордонна служба Україна запустила новий формат **інформування користувачів про ситуацію на пунктах пропуску** на західному кордоні. Відтепер ознайомитися з поточною ситуацією та оцінити обсяг черг можна на офіційному Телеграм-каналі ДПСУ⁴. Інформація оновлюється кожні три години у проміжку з 6:30 ранку до 21:30⁵.

Рух товарів

а) Протягом січня – серпня 2023 року в Україну імпортували товарів на суму \$41,1 млрд, а експортували – на суму \$24,5 млрд. Країни, з яких найбільше імпортували товарів до України: Китай – \$6,5 млрд, Польща – \$4,4 млрд і Туреччина – \$3,4 млрд. Експортували з України найбільше до Польщі – на \$3,4 млрд, Румунії – на \$ 2,6 млрд, Китаю – на \$1,8 млрд⁶.

б) У вересні Україна запровадила **ліцензування експорту 4 видів зернових** (пшениці, ріпаку, соняшника, кукурудзи) до 5 країн ЄС – Польщі, Словаччини, Угорщини, Румунії, Болгарії. Нововведення покликане вирішити проблему заборони імпорту українських зернових до цих країн, яка стала причиною політичних і торговельних конфліктів з цими країнами⁷.

в) Протягом вересня 2023 року з українських морських портів **тимчасовим морським коридором** вийшли 5 суден з вантажами збіжжя та залізної руди. Станом на 1 жовтня ще 5 балкерів чекали на завантаження в портах Великої Одеси⁸.

1 <https://dpsu.gov.ua/ua/news/pasazhiropotik-na-kordoni-postupovo-znizhutsya/>

2 <https://dpsu.gov.ua/ua/news/integrovanе-upravlinnya-kordonami-u-formati-frontex/>

3 <https://dpsu.gov.ua/ua/news/uvaga-vidnovleno-propuskni-operacii-u-poromnomu-punkti-propusku-orlivka/>

4 <https://t.me/DPSUkr>

5 <https://dpsu.gov.ua/ua/news/shchodo-aktualnogo-stanu-cherг-u-punktah-propusku/>

6 <https://customs.gov.ua/news/zagalne-20/post/za-8-misiatsiv-2023-roku-tovaroobig-sklav-656-mlrd-shcho-na-3-bilshe-nizh-v-2022-1282>

7 <https://customs.gov.ua/news/zagalne-20/post/do-uvagi-pidpriemstv-iaki-zdiisniuiut-eksport-silskogospodarskikh-tovariv-1302>

8 <https://mtu.gov.ua/news/34745.html>

г) 1 млн сертифікатів з **перевезення (походження) форми EUR.1** видано митницями Держмитслужби починаючи з 1 січня 2016 року.

Зокрема, мільйонний сертифікат виданий у серпні 2023 року Чернівецькою митницею на пшеницю, експортовану до Португалії на умовах вільної торгівлі.

За даними цього року найбільшу кількість таких сертифікатів було видано до Польщі (21%), Румунії (17%), Німеччини (7%) та Литви (6%), Італії (5,5%), Угорщини (5%), Болгарії (4%), Чехії (3%), Латвії (3%), Нідерландів (2%), Іспанії (2%), Словаччини (2%), Австрії (2%) та Франції (1,5%).

Під час здійснення експорту товарів з України митниці видають сертифікати з перевезення EUR.1 у разі, якщо його потрібно пред'явити при ввезенні на митну територію країн ЄС, ЄАВТ, Сполученого Королівства Великої Британії і Північної Ірландії, Чорногорії, Грузії, Північної Македонії та Держави Ізраїль як доказ, що товари українського походження відповідають вимогам правил визначення преференційного походження при застосуванні преференційних ставок ввізного мита⁹.

д) Міністерство розвитку громад, територій та інфраструктури України та Міністерство інфраструктури та регіонального розвитку **Республіки Молдова** погодили продовження Угоди про лібералізацію вантажних перевезень між країнами до кінця 2025 року.

Угода передбачає можливість виконувати двосторонні та транзитні перевезення автомобільним транспортом без спеціальних дозволів. Протокол із рішенням продовжити дію лібералізації був підписаний за результатами засідання українсько-молдовської Змішаної Комісії про міжнародне автомобільне сполучення 13-14 вересня¹⁰.

Нові ініціативи

Е-Черга

Триває розвиток функціоналу **електронної черги**. У вересні 2023 року було інтегровано системи Шлях і еЧерга, що дозволило перевізникам відстежувати всі свої бронювання в онлайн-кабінеті¹¹. Протягом вересня 2023 року кордон у рамках е-черги перетнули 89 тисяч транспортних засобів. Середня тривалість очікування до в'їзду на МАПП склала 5 діб. Складною залишається ситуація з окремою чергою для **товарів 1-24 групи**, де середня тривалість очікування склала 9 діб¹².

9 <https://customs.gov.ua/news/zagalne-20/post/derzhmitsluzhba-vidala-1-mln-sertifikativ-eur-1-dlia-eksportu-ukrayinskikh-tovariv-1281>

10 <https://mtu.gov.ua/news/34702.html>

11 <https://mtu.gov.ua/news/34699.html>

12 <https://echerha.gov.ua/statistics>

АЕО

У вересні ще три компанії – ТОВ «Фуджікура аутомобілів Україна Львів», ТОВ «Кондитерська фабрика «Ярич»¹³, ТОВ «Schreder» – отримали **статус авторизованого економічного оператора (АЕО)**. Загальна кількість АЕО в Україні зросла до 8¹⁴.

NCTS

1 жовтня 2023 року минув **рік від початку міжнародного застосування Україною NCTS**. За цей період у країнах-учасницях Конвенції про процедуру спільного транзиту було успішно завершено більше 19,5 тис. переміщень, розпочатих митними органами України. В той же час, в Україні було успішно завершено більше 4 тис. переміщень, розпочатих в інших країнах-учасницях Конвенції. У помісячному розрізі кількість відправлень у рамках NCTS в обох напрямках стабільно зростає увесь рік. У вересні 2023 року було оформлено 3813 транзитних декларацій на відправлення з України та 867 – на в'їзд в Україну¹⁵.

ДМСУ опублікувала роз'яснення для бізнесу щодо заповнення **нової транзитної декларації Т1**, яка стане обов'язковою з 1 листопада 2023 року у зв'язку з переходом до Фази 5 NCTS¹⁶.

Матеріальна та технічна допомога

Українські служби на кордоні продовжують отримувати матеріальну та технічну допомогу від українських і закордонних донаторів, міжнародних партнерів.

Державна прикордонна служба України у вересні повідомила про отримання:

- фінансової допомоги від 23 енергокомпаній України на закупівлю 50 БТР М113¹⁷
- 6 комплектів РЕБ від шведської компанії Blågula Bilen¹⁸
- 4 повнопривідних евакуаційних машин на базі Toyota Land Cruiser 70 від нідерландської компанії «Hospitainer»¹⁹
- 120 біспектральних тепловізорів із лазерним далекоміром AGM Fuzion LRF від Фонду «Повернись живим»²⁰
- вантажних автомобілів, самоскидів, компактних навантажувачів, міні-екскаваторів та засобів для розміщення персоналу в польових умовах від

13 <https://customs.gov.ua/news/aeo-59/post/veliki-pidpriemstva-prodovzhuiut-priednuvatisia-do-institutu-aeo-1274>

14 <https://customs.gov.ua/news/aeo-59/post/perelik-avtorizovanih-ekonomichnikh-operatoriv-popovniuietsia-tov-schreder-otrimalo-status-aeo-1283>

15 <https://customs.gov.ua/news/ncts-26/post/rezultati-roku-mitnogo-bezvizu-maizhe-24-tis-oformlenikh-tranzitnikh-deklaratsii-ta-85-avtorizatsii-na-zastosuvannia-tranzitnikh-sproshchen-1309>

16 <https://customs.gov.ua/news/ncts-26/post/ncts-faza-5-nova-struktura-elektronnoyi-tranzitnoyi-deklaratsiyi-infografika-1290>

17 <https://dpsu.gov.ua/ua/news/vid-ukrainskih-energokompaniy-nezlamnim-prikordonniam/>

18 <https://dpsu.gov.ua/ua/news/zasobi-dlya-radioelektronnoi-borotbi-peredali-prikordonniam-partneri-zi-shvecii/>

19 <https://dpsu.gov.ua/ua/news/page-20>

20 <https://dpsu.gov.ua/ua/news/fond-povernis-zhivim-peredav-prikordonniam-120-teplovizoriv-na-sumu-blizko-10-mln-griven/>

ТНВ – Федеральної агенції з технічної допомоги МВС Німеччини (дані за період з початку 2023 року)²¹

- партії натільних камер від БФ «Інкора для України»²².

Міжнародна та міжвідомча співпраця

Суб'єкти ІУК активно взаємодіють з міжнародними організаціями та країнами-партнерами, фокусуючись на проблематиці взаємодії, міжнародної допомоги, навчання та обміну досвідом.

а) У вересні було проведено низку **міжнародних зустрічей і заходів за участі представників ДПСУ** та представників МВС Великої Британії, FRONTEX, посольства Молдови, Державного департаменту і прикордонно-митної служби США:

- Голова Державної прикордонної служби Сергій Дейнеко взяв участь у зустрічі очільника МВС Ігоря Клименка з Міністеркою внутрішніх справ Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії Суеллою Браверман²³ та провів зустріч з Держсекретарем США Ентоні Блінкеном²⁴. Обговорювалися питання допомоги прикордонникам в укріпленні та захисті українського кордону.
- Перший заступник Голови Держприкордонслужби Володимир Нікіфоренко долучився до зустрічі з керівництвом та представниками у європейських країнах Агентства FRONTEX²⁵, а також у якості в.о. Голови ДПСУ провів робочу зустріч з Надзвичайним і Повноважним Послом Республіки Молдова в Україні Й.В. Валерію Ківерь²⁶. На зустрічі з посолом Молдови обговорювалася проблематика розвитку прикордонної інфраструктури.
- Представники Адміністрації Державної прикордонної служби України взяли участь в засіданні Національного кластера кібербезпеки на тему: «Кібербезпека як складова прикордонної безпеки: загрози, потреби та кращі практики кіберзахисту в секторі», де також були присутні представники РНБО України, Міністерства оборони України, Державної митної служби, Прикордонно-митної служби США, Держспецзв'язку, ESET, ISSP, компанії CyberUnit Technology²⁷.

б) Відбулося 6-го засідання **Керівного комітету Багатосторонньої координаційної платформи донорів для України**. Серед ключових питань – налагодження логістики

21 <https://dpsu.gov.ua/ua/news/Uryad-Nimechchini-prodovzhu-dopomagati-v-zmicnenni-tehnicnih-spromozhnostey-prikordonniki-v/>

22 <https://dpsu.gov.ua/ua/news/u-lvovi-blagodiyniki-peredali-prikordonnkam-tehnicni-zasobi-videokontrolyu/>

23 <https://dpsu.gov.ua/ua/news/igor-klimenko-poziciya-spoluchenogo-korolivstva-chitka-ta-nezminna-pidtrimka-ukraini-u-viyni/>

24 <https://dpsu.gov.ua/ua/news/golova-dpsu-ta-derzhsekretar-ssha-obgovorili-zmicnennya-potencialu-ta-podalshoi-pidtrimki-prikordonniki-v/>

25 <https://dpsu.gov.ua/ua/news/integrovanе-upravlinnya-kordonami-u-formati-frontex/>

26 <https://dpsu.gov.ua/ua/news/Vikonuyuchiy-obovyazki-Golovi-Derzhprikordonsluzhbi-proviv-robochu-zustrich-z-Nadzvichaynim-i-Povnovazhnim-Poslom-Respubliki-Moldova-v-Ukraini/>

27 <https://dpsu.gov.ua/ua/newhttps://dpsu.gov.ua/ua/news/vikonuyuchiy-obovyazki-golovi-derzhprikordonsluzhbi-proviv-robochu-zustrich-z-nadzvichaynim-i-povnovazhnim-poslom-respubliki-moldova-v-ukraini/s/na-xxii-zasidanni-nacionalnogo-klastera-kiberbezpeki-obgovorili-klyuchovi-aspekti-kiberzahistu-v-sistemah-dpsu/>

з країнами ЄС. Платформа була створена в січні 2023 року та Платформа об'єднує представників України, G7, Європейського Союзу, а також партнерів з міжнародних фінансових інституцій, зокрема European Investment Bank Європейського інвестиційного банку (ЄІБ), European Bank for Reconstruction and Development (EBRD) Європейського банку реконструкції та розвитку (ЄБРР), Міжнародного валютного фонду (МВФ), Світового банку та Банку розвитку Ради Європи²⁸.

в) Голова Державної служби України з безпеки на транспорті Євген Зборовський у складі української делегації на чолі із заступником Міністра розвитку громад, територій та інфраструктури Сергієм Деркачем взяли участь у **щорічній транспортній конференції** «Транспорт як стратегічний фактор безпеки та розвитку Європи», яка відбулася 8 вересня в польському містечку Тенґобоже (Tęgorze). Захід було організовано Міністерством інфраструктури та Інспекцією автомобільного транспорту Польщі²⁹.

г) 22 вересня відбулася зустріч в.о. Голови Держмитслужби Сергія Звягінцева з представниками Асоціації міжнародних автомобільних перевізників України (АсМАП) на чолі з Віцепрезидентом Володимиром Баліним. Завдяки тісній співпраці двох інституцій Державна митна служба України тепер має **перекладений на державну мову текст Митної конвенція про міжнародні перевезення із застосуванням книжки МДП** (Конвенція МДП 1975 р.), який в установленому порядку буде направлений до Міністерства закордонних справ України з метою надання йому статусу офіційного, а в подальшому – до Міністерства юстиції України для включення до Єдиного державного реєстру нормативно-правових актів та для опублікування у засобах масової інформації. Раніше використовувалася переважно російськомовна версія³⁰.

Інфраструктура

а) Стратегію **розвитку пунктів пропуску та розширення пропускних спроможностей** західного кордону України презентував Перший заступник Голови Агентства відновлення Андрій Івко на конференції Doing business in Ukraine у Вашингтоні.

Захід організовано Центром стратегічних і міжнародних досліджень [CSIS | Center for Strategic & International Studies](#).

Ціль Агентства відновлення у 2023 році – почати тендерні процедури на проектування та ремонт пунктів пропуску. У 2024 заплановано розпочати їх реконструкції. Це 15 пунктів пропуску на кордоні з Молдовою, 2 пункти пропуску з Польщею і 1 пункт пропуску з Румунією.

Ресурси на модернізацію прикордонної інфраструктури Агентство відновлення залучає за допомогою міжнародних партнерів. Торік було сформовано перші

28 <https://restoration.gov.ua/press/news/57338.html>

29 <https://dsbt.gov.ua/uk/novyna/evgen-zborovskyy-rozvytok-ukrayinsko-polskogo-partnerstva-u-transportniy-sferi-ye-nashym>

30 <https://customs.gov.ua/news/zagalne-20/post/derzhmitsluzhba-otrimala-perekladennii-na-derzhavnu-movu-tekst-mitnoyi-konventsii-pro-mizhnarodni-perevezennia-iz-zastosuvanniam-knizhki-mdp-1297>

заявки в рамках програми Європейського союзу **Connecting Europe Facility (CEF)**. У цьому році вони були затверджені Єврокомісією, та включають в себе 5 пунктів пропуску у 4 областях (Волинській, Львівській, Закарпатській та Чернівецькій).

Крім цього Агентство отримало можливість залучити на початку 2023 року фінансування для програми розбудови пунктів пропуску від уряду США через механізми **USAID**.

Також на розвиток транспортної інфраструктури Світовий банк надає грант в рамках проекту **RELINC**. Його мета – швидке відновлення та вдосконалення транспортних мереж, необхідних для надання гуманітарної допомоги, підтримки експорту українських сільськогосподарських товарів через порти ЄС та підтримки української економіки³¹.

б) В Україні триває процес **передачі автомобільних пунктів пропуску** від Державної митної служби до сфери відповідальності Агентства відновлення, яке займатиметься будівництвом, реконструкцією, ремонтом, модернізацією пунктів пропуску, їхнім утриманням та експлуатацією. Відповідне рішення було ухвалено Кабміном у березні цього року.

Наразі 19 пунктів пропуску через державний кордон передані до сфери відповідальності Агентства відновлення. Ще по 10 передача очікується. За даними Держагенства, від Державної митної служби не передано вісім пунктів пропуску у Закарпатській області, через наявність кредиторської заборгованості попередніх років. Два пункти пропуску у Чернівецькій області недобудовані і також мають кредиторську заборгованість.

Окреме питання – користування земельними ділянками у Вінницькій, Волинській, Одеській, Чернівецькій та Закарпатській областях.

Права постійного користування земельними ділянками не зареєстровано Службами відновлення в областях через відсутність відмови Державної митної служби від права на користування земельними ділянками під пунктами пропуску.

Також Служби відновлення в областях поступово оголошують тендери на утримання пунктів пропуску³².

в) Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР) профінансує **капітальний ремонт дороги до пункту пропуску Рава Руська**, що дозволить зменшити логістичні витрати перевезень Україна-Європейський Союз. Має бути відремонтовано 62 км дороги М-09 Тернопіль – Львів – Рава-Руська на ділянці км 129+807 – км 191+877. На ремонт спрямують 182 млн євро у рамках кредитної угоди з ЄБРР. Впроваджуватиме проект Державне агентство відновлення та розвитку інфраструктури України³³.

31 <https://restoration.gov.ua/press/news/57291.html>

32 <https://restoration.gov.ua/press/news/57261.html>

33 <https://mtu.gov.ua/news/34683.html>

г) Кабінет Міністрів за ініціативи Міністерства розвитку громад, територій та інфраструктури ухвалив рішення **скерувати Укрзалізниці 100 млн євро** в рамках нової бюджетної програми.

Це кредитні кошти від Європейського інвестиційного банку (ЄІБ). Вони надійшли згідно з укладеною в 2016 році Угодою між Україною та ЄІБ щодо модернізації української залізниці. Гроші підуть на будівництво, модернізацію та ремонт об'єктів залізничної інфраструктури, а також на придбання вантажних вагонів та інших засобів для перевезень³⁴.

д) Українська делегація на чолі з Віце-прем'єр-міністром з відновлення України – Міністром розвитку громад, територій та інфраструктури України Олександром Кубраковим, разом з представниками Агентства відновлення зустрілася з Комісаром ЄС з питань транспорту Адіною Велян у Брюсселі. Ключовий результат зустрічі – **Україна вперше зможе самостійно подавати заявки для фінансування інфраструктурних проєктів за програмою ЄС «Механізм сполучення Європи» (Connecting Europe Facility – CEF) у межах ініціативи «Шляхи солідарності».**

Раніше подавати на відбір проєкти Україна могла лише у співпраці як мінімум ще з однією країною Євросоюзу. Натомість держави-члени ЄС могли робити це самостійно.

Під час зустрічі Адіна Велян оголосила про старт нового відбору проєктів на 2024 рік у рамках програми CEF.

«Одним із секторів, на якому ми зосереджуємося в першу чергу в процесі відновлення є транспорт та експортна логістика, зокрема портів Дунайського регіону. За півтора року порти «Ізмаїл», «Рені» і «Усть-Дунайськ» збільшили вантажообіг втричі. Наша мета – досягти потужності 30 млн т/рік і забезпечити можливість заходу в порти Дунайського кластеру суден більшої вантажопідйомності. Тому ці проєкти ставимо пріоритетом під час підготовки заявок до програми CEF. Водночас наша співпраця у рамках цієї програми стане ключовою для покращення транспортного сполучення з Європейським Союзом шляхом розвитку мережі TEN-T», – зазначив на зустрічі Кубраков³⁵.

Новини регіонів

а) П'ять Агенцій регіонального розвитку західних регіонів підписали **Меморандум про співпрацю між п'ятьма областями**, а саме: Львівською, Закарпатською, Волинською, Рівненською та Івано-Франківською.

Завдяки меморандуму Агенції Регіонального Розвитку мають посилити участь українських організацій в програмах фінансування Європейської комісії, як

34 <https://mtu.gov.ua/news/34674.html>

35 <https://mtu.gov.ua/news/34729.html>

традиційних програм Interreg, так і програм ЄС, що відкрились після отримання Україною кандидатського статусу, зокрема CEF.³⁶

б) У Волинській області планують створити **геоінформаційну систему Волині**, як платформу для отримання швидкої та якісної інформації у сфері планування і забудови територій, розвитку соціальної, інженерної й транспортної інфраструктури тощо. Про це йшлося під час наради заступників голови ОДА Олександра Троханенка та Вікторії Левчук з представниками Проекту USAID «Говерла»³⁷.

в) Делегація Закарпатської ОВА провела зустріч з Надзвичайним і Повноважним Послом Румунії в Україні Александром Віктором Мікулою та головою Румунської агенції розвитку міжнародної співпраці «RoAid» Данієлою Добре. Серед обговорюваних питань – **будівництво транспортного мосту, який з'єднає Україну та Румунію** в межах нового пункту перетину кордону – біля села Біла Церква над Тисою. За даними ОВА, перша черга будівельних робіт вже триває³⁸.

Публікації та аналітика

Аналітична записка «Роль АЕО, NCTS та єЧерги в лібералізації торгівлі Україна-ЄС та прискоренні руху через кордон»

На основі експертного обговорення «Чи забезпечують NCTS, АЕО та єЧерга швидкий та простий перетин кордону?», яке відбулось 26 липня 2023 року з представниками центральних органів виконавчої влади, незалежними експертами та європейськими партнерами, аналітичний центр «Європа без бар'єрів» проаналізував проміжні результати роботи цих проектів, виклики, з якими стикаються органи влади та бізнес у процесі їхнього запровадження, а також перспективи подальшого розвитку та удосконалення.

Стаття «Ухилянти» у безпеці. Чому ідея масової екстрадиції чоловіків з-за кордону приречена на провал

В опублікованій на порталі Європейська правда статті виконавча директорка «Європи без бар'єрів» Ірина Сушко аналізує юридичні аспекти заяв українських політиків про можливість екстрадиції в Україну чоловіків призовного віку, які виїхали за кордон.

36 <https://loda.gov.ua/news/79728>

37 <https://voladm.gov.ua/new/na-volini-planuyut-stvoriti-geoinformaciynu-sistemu-teritoriy/>

38

<https://www.facebook.com/100076386781075/posts/pfbid031Hw1csEKN1CgWWUkexYoFjPN03jUxNNLHk8mn9pEZZJvAnxSvnmTwAqeZW8nHuEhl/?>